

TRAGICKÝ PŘÍBĚH SE ŠŤASTNÝM KONCEM

FILMOVÉ OTÁZKY

Autorem lekce je:
Ana Eliseu,
Os Filhos de Lumière
(Portugalsko)

ZVUK A POHYB – CO JE ŽIVÉ, HÝBE SE A DĚLÁ HLUK

Animace spočívá v oživení čehokoli, co živé není – doslova co nemá duši (anima), což vlastně znamená, že věcem dodáme pohyb. Obrázky se tedy hýbou, jako by byly živé, a zvuk, vystavěný stejně jako obraz, jim dodává na skutečnosti. Ovšem nejde tu o žádný realismus – obrázky jsou volně načrtnuté černě na bílém pozadí jako na listu papíru a zvuková stopa je zpracovaná jako skladba.

Středobodem filmu je zvuk, zvuk tlukoucího srdce bijícího příliš nahlas. Vymezuje hlavní postavu, rozvíjí příběh, vykreslí poetický obraz sounáležitosti a společenství. Rytmus a hlasitost tlukotu určují míru všech ostatních zvuků, a tím také konání všech ostatních obyvatel. Na konci filmu, při závěrečných titulcích, kdy už není slyšet dívčino srdce, si vlastně uvědomíme, jaké divné zvuky všichni dělají.

Právě zvuk, tlukot srdce, nám ukazuje pulsování města, jeho zaškobrtnutí i tempo. Tyto obrazy disharmonie a harmonie jsou zvukové: zpočátku v noci tlukot srdce nadělá tolik hluku, že nenechá nikoho spát, a tak v tlukotu zaniká vytí psů a hluk rozzlobených lidí. Později, když už jsme na tlukot srdce zvyklí, není už tolik slyšet – ve skutečnosti je méně hlasitý – a můžeme slyšet také noční ticho, protože všichni spí. Téměř na konci filmu se všechny zvuky města sladí s tlukotem tohoto srdce a nijak se neodlišují, mají stejný rytmus i hlasitost.

Před projekcí

Pustíme si bez zvuku úryvek z filmu (stopáž 1:13–2:00 min.). Představujeme si, co je slyšet a co se děje.

Pustíme si bez obrazu zvuk z úryvku filmu (stopáž 2:58–4:05 min.). Představujeme si, co je vidět a co se děje na plátně.

Po projekci

Vytvoříme seznam zvuků, které jsou ve filmu slyšet.

- *Které zvuky přetrvávají od začátku až do konce filmu?*
- *Jakou roli hraje ve filmu hudba? Popište druh hudby a to, jakou atmosféru vytváří.*
- *Jakou roli hraje vypravěč? Mluví samotné postavy?*

Podíváme se na dva úryvky z filmu (stopáž 1:18–1:58 min.; stopáž 3:22–3:45 min.) a porovnáme je.

- *Jak se liší z pohledu zvuku?*
- *Jak se liší z pohledu pocitů?*
- *Co se v příběhu změnilo?*

Zamýšlíme se nad těmito otázkami:

- *Proč se během závěrečných titulků vrátíme do domovů některých obyvatel města?*
- *Jaké zvuky slyšíme?*

UKÁZAT A SKRÝT – VYPRÁVĚT PŘÍBĚH

Tento film můžeme popsat jako příběh někoho, kdo nedokáže skrýt svou přirozenost, nemůže zakrýt svou odlišnost. Není totiž vidět, ale je slyšet. A tak se tedy může zavírat doma, jak chce, zalézat pod deky, ale své srdce ukrýt nedokáže, protože zvuk prochází stěnami, zaplavuje náměstí, vstupuje do sousedních domů.

Film začíná hlasem vypravěče, který k nám zalétá přes obrazy a zvuky, aby nám vyprávěl příběh. Byla jednou jedna dívka s odlišným srdcem. Srdcem, které tluče velmi rychle a dělá velký hluk. I když je nám příběh vyprávěn a téměř vše je nám řečeno, obraz vypráví příběh po svém – ukazuje a skrývá.

Když obyvatelé města přijdou za dívkou (stopáž 2:22–2:40 min.), slyšíme hlas říkat to, co by řekla ona: „Je to ptačí srdce. Jsem v těle, které mi nepatří. A proto moje srdce tluče tak rychle. Jsem pták.“ Ovšem nevidíme, že by se její rty pohybovaly. Vidíme ji hovořit pomocí gest, náznaků, mávat rozpraženými rukama jako pták. V tomto okamžiku nám pohyb kamery ukazuje její stín padající na zem jako stín ptáka nebo anděla, neukazuje nám stín dívky mávající rukama.

Během druhé noci ve filmu, která se odehrává po té první, vidíme dívku ležet na posteli, tělo přikryté. Slyšíme hlas vypravěče říkat: „Nikdo si nevšímal, co se děje.“ Je to poprvé, co ani divák neví, co se děje, ale vidí dívku, jak se vyleká, vytřeští oči a ukrytá pod dekou zkoumá svá záda.

Ráno (stopáž 4:42–5:33 min.) vidíme dívku, jak vstává a jde do koupelny, ale záběr nám ukazuje jen nohy, jak vstávají z postele, jdou až do vany, závěs se zatahuje a ukazuje jen siluetu. Následující záběry ukazují dívku vždy zepředu – nahou ve sprše a pak u okna, tělo zabalené do ručníku. Teprve pak ji uvidíme zezadu, jenže v protisvětle, takže její tělo vypadá jen jako temná postava, a tu se teprve objeví, jako by se zrodila právě v tu chvíli, velikánská křídla na dívčích zádech.

Před projekcí

Pustíme si bez zvuku úryvek z filmu (stopáž 2:07–2:21 min.).

- *Co by to mohlo být za situaci?*
- *Co by postavy mohly říkat?*

Podíváme se na úryvek z filmu (stopáž 4:28–4:40 min.).

- *Co asi mohla dívka pod dekou vidět?*

Po projekci

Podíváme se znovu na dva úryvky z filmu (stopáž 2:25–2:45 min.; stopáž 4:28–4:40 min.) a porovnáme, co je vidět a co říká vypravěč.

- *Jakou roli hraje vypravěč v prvním a druhém úryvku?*

Debatujeme o tom, do jaké míry příběh vypráví vypravěč. Navrhne, aby dvě nebo tři skupinky žáků napsaly jiný text pro počáteční scénu (stopáž 0:47–1:34 min.). Žáci mohou příběh převyprávět, nebo vymyslet jiný.

Pustíme si scénu ve vaně z filmu *Psycho* Alfreda Hitchcocka a porovnáme ji z pohledu záběrů s úryvkem filmu *Tragický příběh se šťastným koncem* (stopáž 4:42–5:10 min.).

- *Co se nám neukazuje ve scéně z filmu *Psycho*?*
- *A co se nám neukazuje ve scéně z filmu *Tragický příběh se šťastným koncem*?*

Poznámka: Úryvek z filmu *Psycho* najdete dostupný online například na sociální síti YouTube pod klíčovými slovy „alfred hitchcock psycho bathroom scene“.

Podíváme se znovu na úryvek z filmu (stopáž 4:42–5:33 min.) a věnujeme zvláštní pozornost záběrům. Vymyslíme scénu s jednou nebo dvěma postavami, v níž se něco důležitého ukáže až na závěr, a pak ji natočíme na mobil, při tom dodržujeme následující kroky: 1. naznačíme, že je zde něco k vidění, aniž bychom to ukázali, 2. natočíme krátký úsek tak, abychom vytvořili dojem, že je tu něco, co je skryté, 3. natočíme postavu v protisvětle a teprve na závěr odhalíme skryvanou věc.

HLEDISKO: SUBJEKTIVNÍ ZÁBĚR A VZDÁLENOST – POHLED ZE VNITŘ A VEN

Film má ústřední postavu, jejíž srdce je srdcem příběhu, právě na její pocity se zaměřuje vypravěč, vidíme příběh z jeho pohledu.

Formálním důsledkem toho je, že jediné subjektivní záběry filmu jsou záběry z pohledu postavy dívky:

1. když jede na kole, 2. když pozoruje z okna lidi na ulici, 3. když se loučí s městem. V těchto momentech vidíme: 1. ubíhající silnici, řídká kola, 2. pána, který zametá, dva chlapce hrající si s míčem, muže pracujícího s lopatou, paní se psem na vodítku, psa čůrajícího na kolo, 3. obyvatele města, čím dál tím vzdálenější, čím dál tím menší, až zmizí za mraky.

Ve všech těchto okamžicích má dívka sklopené oči, proto vždy vidíme to, co vidí ona, zešikma, tedy z pohledu shora dolů, což je přesně pohled, jaký mají ptáci. Porovnáme-li tyto záběry, vidíme, že vzdálenost mezi ní a tím, co vidí, se prodlužuje a že úhel pohledu je čím dál více shora, až dosáhne takzvaného pohledu z ptáčích perspektivy, když: 1. je relativně blízko k zemi, 2. je ve druhém patře, 3. vzlétá k nebi.

Prostřednictvím jejích očí jsme svědky vzestupu. Zároveň pokaždé, když se zvedne, vzdálí se od toho, na co se dívá, a její pohled zahrnuje více prvků: nejprve se soustředí na jediný bod, pak se dívá okolo, zaměřuje se tu na pána, tu na psa, až nakonec dosáhne maxima a vidí celek lidí, města, všeho a nakonec už je vůbec nevidí. Film končí tím, jak vidí mraky, nic než bílo.

Toto postupné rozšiřování záběrů odpovídá emočnímu vývoji postavy: nejprve na útěku, uzavřená v sobě, pak v harmonii sama se sebou a se světem okolo sebe a na závěr plně ve své přirozenosti.

Před projekcí

Ukážeme záběr z filmu (stopáž 5:26 min.) a požádáme žáky, aby si představili, o jakou situaci by mohlo jít.

- *Kam by se mohli lidé dívat?*
- *Kdo by se mohl dívat na ně? Odkud?*

Po projekci

Hledáme ve filmu subjektivní záběry.

- *Patří vždy jedné postavě?*
- *Jaké je hledisko? Proč by to tak mohlo být?*

Uděláme printscreen subjektivních záběrů a porovnáme je. Pozorujeme vývoj z hlediska úhlu a vzdálenosti mezi ní a tím, co vidí, a z hlediska rozšiřování záběrů. V jakých okamžicích vidíme, co vidí ona? Požádáme žáky, aby rozlišili tři okamžiky podle toho, co postava cítí.

MÍSTA – SILNICE, MĚSTO, OKNO A NEBE

Místa v tomto filmu jsou typizovaná, nemají žádnou individuální charakteristiku, poznáme jen, že jde o silnici, ulici nebo pokoj. To se pojí s estetickou volbou, která jde ruku v ruce s kresbou hrubými tahy, s velkými kontrasty černé a bílé, ovšem také s chutí vyprávět obecnější příběh, který může být příběhem mnoha dívek na mnoha různých místech.

Film načrtává mapu, jejímž středem je město. Možná jen vesnice. Ulice, domy, obchody, náměstí, místa zabydlená každodenními činnostmi – hraním, nákupy, prací, spánkem – vykonávanými lidmi, kteří zde bydlí. Nejsou tu prázdná místa. Dokonce i v noci spí na náměstí psi.

Jsou zde sice záběry na prostory uvnitř – pokoje, obchody –, ale postavy obyvatel města zaujímají zejména veřejný prostor: hrají si s míčem na ulici, stojí ve dveřích obchodu, venčí psa. Večer se stahují. Na okamžik je vidíme v jejich postelích, než zmizí z oken, verand, dveří, jako by protestovaly proti vpádu do jejich soukromého prostoru.

Zato dívku nevidíme si hrát na ulici nebo zajít do obchodu. Vidíme ji jen rychle projíždět na kole cestou domů nebo rychle vyrazit z domu, aby utekla z města. Z města vede silnice, která má po obou stranách stromy, a nikoho tu není vidět. A tam dívka uteče. Tam může jet rychlostí svého srdce a jeho tlukot nikoho neobtěžuje. Tam je její tělo vystaveno živlům: dešti, větru, slunci. Zdá se, že po této silnici se nikam nedojede: vidíme jen, že vede z města a do města. Jako by nebylo kam jít nebo jako by tam nevedla cesta. Horizont je v tomto filmu ve skutečnosti naopak, ve svislém směru. Je to nebe. Místo obývané ptáky, nesmírný prostor, otevřený a prázdný.

Později už dívku nevidíme, jak šlape po silnici ven, už nepotřebuje uniknout, a tak dojde ke zpomalení a otevření: nyní ji vidíme v okně, jak se dívá na ptáky a pozoruje lidi na ulici.

Okno v jejím pokoji je ve filmu naprosto zásadní místo, je to práh mezi uvnitř a venku – je to místo, které dívka navzdory všemu zaujímá ve veřejném životě města, aniž by ovšem přestala zaujímat svůj koutek. Odtamtud může vidět i být viděna, když už teď její srdce, které je všude slyšet, nikoho neobtěžuje. Okno se na druhou stranu otevírá mnohem spíše k nebi než do ulice – jediná živá bytost, která s ní v okně nějak interaguje, je pták. Toto otevření bude bodem obratu, a právě z tohoto okna vyskočí, ne aby spadla na ulici, ale aby vystoupala na nebe.

Po projekci

Uděláme seznam míst a rozmístíme na ně postavy.

- *Zaujímají obyvatelé a dívka stejná místa?*

Uděláme printscreeny záběrů, kde jsou vidět pokoje, a diskutujeme o tom, zda to, co v nich je, postavy charakterizuje, nebo ne. Navrhneme žákům, aby do těchto obrazů zasahovali pomocí kresby, malby nebo koláže a přidávali do pokojů něco, čím by se pak vzájemně lišily.

Zmíníme okno jako zásadní místo ve filmu a diskutujeme o tom, proč tomu tak je. Myšlenka otevření a prahu.

Navrhneme žákům, aby výhled z okna svého pokoje vyfotili.

- *Co z něj vidí?*
- *Kam se nejraději dívají?*

Navrhneme žákům, aby natočili záběr nějakého zvláštního místa, kam utíkají, když jsou smutní. Jde o to, aby záběr – svým zarámováním, světlem, zvukem – přenášel pocit z tohoto místa.